

4. Григулевич И.Р. Бартоломе де Лас Касас – обличитель колониализма / Бартоломе де Лас Касас. К истории завоевания Америки. – М.: Наука, 1966. – С. 8-22.
5. Григулевич И.Р. Крест и меч: Католическая церковь в Испанской Америке, XVI-XVIII вв. – М.: Наука, 1977. – 295 с.
6. Гуляев В.И. Города-государства Майя. – М.: Наука, 1979. – 173 с.
7. Задворный В.Л. История францисканского ордена / Св. Франциск Ассизский. Сочинения. Т.1. – М.: Изд-во Францисканцев – Братъев Меньших Конвентуальных, 1995. – С. 25-52.
8. Зубрицкий Ю.А. Инки-кечуа. – М.: Наука, 1975. – 136 с.
9. Карл III. Декрет об изгнании ордена иезуитов (2 апреля 1767 г.) / Католицизм и свободомыслие в Латинской Америке XVI-XX вв.: Документы и материалы.: Сборник / Отв. Ред. И.Р. Григулевич. – М.: Наука, 1980. – С. 46-47.
10. Кинжалов Р.В. Орел, Кецаль и крест: очерки по культуре Мезоамерики. – С-Пб., 1991. – 186 с.
11. Кнорозов Ю.В. “Сообщение о делах в Юкатане” как историко-этнографический источник // Диего де Ланда. Сообщение о делах в Юкатане. 1566. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1955. – 241 с.
12. Крицкий Л.Г. Испанская церковь и роль католицизма в Латинской Америке в XVI-XIX веках // Вопросы истории. – 1973. – № 4. – С. 84-97.
13. Ле-Риверенд Х. Историческое значение деятельности Бартоломе де Лас Касаса / Бартоломе де Лас Касас. К истории завоевания Америки. – М.: Наука, 1966. – С. 23-37.
14. Самаркина И.К. Община в Перу. – М.: Высшая школа, 1974. – 184 с.
15. Томас А.Б. История Латинской Америки. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1960. – 419 с.
16. Серов С.Я. Изучение жизни и деятельности Лас Касаса Льюисом Хэнке / Бартоломе де Лас Касас. К истории завоевания Америки. – М.: Наука, 1966. – С. 167-179.
17. Хорхе Хуан, Антонио Ульоа. Секретные сведения из Америки / Католицизм и свободомыслие в Латинской Америке XVI-XX вв.: Документы и материалы.: Сборник / Отв. ред. И.Р. Григулевич. – М.: Наука, 1980. – С. 48-58.

Коваленко О.В.

ОБРАЗ МИСЛЕННЯ СОЦІОЛОГА В ПОЛІ ТЕОРЕТИКО-ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СОЦІОЛОГІЇ

Метою статті являється виділення в полі теоретико-пізнавальних проблем соціології нової об'єктивної соціологічної реальності – образу мислення соціолога як мислення соціолога, яке відображене в соціологічному знанні.

Проблемну властивість деяких істотних предметних областей теоретичної соціології можна помітити вже на початкових етапах вивчення соціології. Так, на думку В. Тарасенка "плюралізм та еkleктизм у соціології засвідчують її зовнішню розірваність, роз'єднаність" [1,6]. Можна сказати, що мультипарадигмальність соціології автоматично засвідчує невизначеність її предмету. Проблема визначення предмету соціології як науки виявляється в неоднозначності її

категорій і понять, з яких складається соціологічне знання. Проблема поняттєвого апарату соціології виявляє себе в складностях визначення її основних категорій і понять, таких як, наприклад, категорія "соціальне" або поняття "суспільство" й інші. Аспектом проблеми понятійного апарата виступає і проблема визначення елементарного поняття чи вихідної соціологічної категорії. Вона виявляється в дискусіях із приводу визначення статусу вихідної категорії як онтологічного або як гносеологічного утворення, у суперечках про її змістовний характер (індивід, спільність, група тощо) і формально-логічний характер (об'єм поняття).

Дискусії навколо визначення предмета соціології, кризи понятійного апарата, визначення сутності "соціального" і тому подібні проблеми періодично з'являються на сторінках соціологічних журналів. Є. Головаха зазначає, "що соціологи й досі не визначилися стосовно предмета свого дослідження, не виробили загальноприйнятих вихідних постулатів, без яких не можливе узгодження позицій в оцінюванні науковості знання, його відмінностей від повсякденних спостережень і життєвих стереотипів" [2,7].

Стійка невирішеність цих проблем дозволяє зарахувати їх у розряд так званих, "вічних" проблем соціології і нашоухує на думку про їхню принципову нерозв'язність тими засобами, що маються в арсеналі традиційної соціологічної науки.

Поки в соціологічному знанні не існує проблем, протиріч, невідповідності і т.п., міркування соціолога не є предметом дослідження. Але як тільки виникає проблема, особливо така, що не вирішується тривалий час, соціологи починають звертати увагу на ті механізми, що призводять до виникнення проблеми. Зі всією очевидністю механізм міркувань соціолога можна спостерігати на предметному змісті теоретико-пізнавальних проблем соціології.

Мультипарадигмальність соціології не дозволяє говорити про єдину "соціологічну теорію" як всеосяжну і визнану групу доказів і утруднює обговорення основних дисциплінарних проблем, вважають деякі вчені [3,22]. З мультипарадигмальністю пов'язують аморфність, розпливчастість, невизначеність, які притаманні для соціології як науки; непорозуміння у теоретичних питаннях; утруднення в обговоренні основних дисциплінарних проблем. Таким чином існують підстави для того щоб вважати мультипарадигмальність соціології проблемою.

Соціолог міркує над мультипарадигмальністю соціології, роблячи її предметом свого дослідження. Він намагається виділити існуючі парадигми в соціології, їх класифікувати, дати назву, виявити існуючі протиріччя між парадигмами. При цьому він робить ті чи інші гностичні дії. Виникає питання: чи представлені ці гностичні дії у соціологічному знанні і, якщо так, то яким чином вони там представлені?

Проблемна властивість мислення соціолога в даній предметній області виявляється в логічних помилках, які робить соціолог. Прикладом некоректного

мислення соціолога можна вважати порушення закону тотожності, яке проявляється, стосовно цієї предметної області у тому, що соціолог несвідомо підміняє поняття "парадигма" іншими поняттями.

Ототожнення понять "теорії" і "парадигми" можна знайти у зарубіжних авторів. Так, наприклад, деякі автори ототожнюють поняття "теоретичного підходу", "теорії", "підходу" і "парадигми" [3,22]. В свою чергу ототожнення в думках соціолога двох понять "теорії" і "парадигми" приводить до довільної підміни одного поняття іншим у своїх міркуваннях. Як наслідок – неможливість вирішувати цю проблему ефективно.

Наступна проблема пов'язана з відсутністю в мисленні визначення поняття "парадигма", що не дозволяє йому виділити і диференціювати їх у соціологічному знанні на підставі істотних і відмітних ознак. Тому дуже складно однозначно відповісти на запитання: скільки в соціології парадигм і класифікувати їх, не порушуючи закони логічного розподілу понять. Замість цього в соціології і гносеології ми маємо суперечливі визначення поняття "парадигма", суперечливі класифікації, а іноді просто відсутність даного поняття або заміна його іншими.

Неоднозначність трактування поняття "парадигма" у соціологічній літературі детерміновано тим, що в науковий оборот це поняття ввійшло після опублікування Т. Куном своєї книги "Структура наукових революцій" [4]. Ключовим поняттям у підході Т. Куна була "парадигма", але, на жаль, він дуже невизначено говорить про те, що розуміє під поняттям "парадигма". У своїй книзі він використовував даний термін, як мінімум, у двадцятьох одному різному значенні [5,570]. Тому вчені пропонують дуже різні визначення цього поняття.

В науковій літературі поняття "парадигми" найчастіше ототожнюють з поняттям "теорія". Разом з тим деякі вчені вважають за необхідне зазначити різницю а іноді навіть встановлюють ієрархію. Так, наприклад, Дж. Рітцер вказує на зв'язок між теоріями і парадигмами, але розводить їх за допомогою визначень цих понять [5,571]. Інші автори теж використовують логічні прийоми щоб зняти тотожність між поняттями "парадигма" і "теорія", "соціологічна парадигма" і "соціологічна теорія" [6,70].

Некоректне поводження із поняттям "парадигма" (ототожнення з іншими, некоректне визначення відношення цього поняття з іншими) може призводити до труднощів використання і парадигми як поняття, і парадигми як взірця соціологічного дослідження в міркуваннях про соціальні явища. На основі цього висновку в проблемній області мультипарадигмальності соціології ми можемо виділити нове предметне підґрунтя цієї проблеми – проблема некоректного мислення соціологів, яка проявляється і в труднощах використання поняття "парадигма".

Проблему предмета соціології деякі соціологи вважають "центральною проблемою". Як одну з причин цієї проблеми М.О. Мнацаканян відмічає соціологічний експансіонізм, під яким він розуміє постійні спроби включити в

предметну область соціології і суспільство і людину [7,73-74].

Зазначимо, що іноді самі соціологи піддавали критиці міркування своїх колег стосовно визначення предмету соціології. Так, наприклад, М.Н. Руткевич, проводячи критичний аналіз деяких визначень предмета соціології, відзначає ототожнення об'єкта і предмета соціології. Автор також відмічає досить розповсюджений факт визначення соціології як науки про суспільство або про соціальне. При цьому, він відзначає що, "деякі автори не утрудняють себе аналізом цих понять. У більшості ж випадків читачу роз'яснюється, що існує широкий і вузький зміст поняття "соціального" [8,26]. Разом з тим, відзначає автор, вчені, які вводять два змісту поняття "соціальне", дуже часто підміняють широкий зміст цього поняття вузьким і навпаки, інколи цього не усвідомлюючи.

У своєму аналізі визначень предмета соціології ми, насамперед, орієнтувалися на те, як некоректне мислення соціолога може стати причиною проблем у соціологічному знанні. Основний характер труднощів у вирішенні проблеми складався в порушенні законів правильного мислення, законів логіки. Порушення закону тотожності відмічає І.М. Попова, зазначаючи, що "часто під предметом соціології розуміють визначення (дефініцію) того, що таке соціологія" [9,30]. Протиріччя у визначеннях предмету соціології можна

прослідкувати і на змістовному рівні, наприклад, у виборі ключових понять [9,32]. Ототожнення понять соціології і предмета соціології, на жаль, є не єдина помилка, пов'язана з порушенням закону тотожності. Цю помилку у міркуваннях соціолога можна спостерігати на прикладі підміни соціологом понять об'єкта науки й об'єкта дослідження, предмета науки і предмета дослідження.

Між соціологами немає єдиної думки щодо того, чи існує проблема понятійного апарату, або, так звана, "криза понятійного апарату". Одні соціологи відзначають цю проблему. Так, на думку М.О. Мнацаканяна проблема понятійного апарату соціології є, "мабуть, самою актуальною проблемою соціологічного знання". І вона прямо пов'язана зі статусом науковості соціології [7,73].

Однак деякі соціологи вважають, що проблеми поняттєвого апарату соціології не існує, зазначаючи, що "різні трактування наукового апарату, різноманіття категорій, понять, теорії – скоріше не є небезпекою" [10,3].

Втім, І.М. Попова вважає, що одним із критеріїв науковості є "однозначність поняттєвого фонду". Це значить, що наукові поняття слід використовувати у тому самому змісті та обсязі. І "соціолог повинен зробити усе, аби уникнути двозначності при визначенні понять" [9,136].

Проблему понятійного апарату, яка в своїй основі пов'язана з утратою критеріїв науковості, соціологи розглядають у зв'язку з іншими проблемами теоретико-пізнавального характеру. Так, наприклад, І.М. Попова вказує на неузгодження між вимогами до науковості і тим станом у соціології, який називається мультипарадигмальністю [9,140]. Рішення, яке вона пропонує -це

дотримуватися на протязі усього дослідження того змісту, який соціолог вклав у поняття, але, на наш погляд, воно спрацьовує на рівні одиничного соціологічного дослідження, а не на рівні вирішення проблеми понятійного апарата соціології [9,141]. На думку Ж.Т. Тощенко, мультипарадигмальність соціології (різноманіття теорій) породило різні трактування понятійного апарата [11,3].

Соціологи вбачають й інші причини проблем понятійного апарату. Так, на думку деяких авторів відповідь на "питання № 1" (визначення природи "соціального") і є ключ до категоріального і понятійного апарата [10,3]. Інші вчені бачать рішення проблеми понятійного апарата в його системному аналізі [8,26].

Ми ж акцент зміщаємо на логічний шлях їхнього створення, тобто на вченого – соціолога, що створював поняття спочатку у своєму мисленні і хочемо підкреслити другу складову її теоретико-пізнавального характеру, а саме пізнавальний характер цієї проблеми. В соціологічній літературі можна знайти приклади, коли соціологи при вирішенні проблем понятійного апарату звертають увагу саме на те, як мислить соціолог, якими правилами користується, даючи визначення понять.

Проблема визначення сутності поняття "соціальне" хвилює вчених не залежно від того, якої соціологічної парадигми вони дотримуються. В.П. Бех відмічає, "що в філософсько-соціологічній літературі і досі немає усталеної точки зору на природу "соціального" [12,145]. Деякі соціологи навіть вважають, що це "питанням № 1" в соціології [10,3]. Наприклад, А.О. Бороноєв і П.І. Смірнов труднощі з визначенням основних соціологічних понять пов'язують з незнанням "деяких елементарних вимог до визначення, що існують у формальній логіці" [13,3].

Те, що поняття "соціальне" не занадто вдало трактується в літературі, відмічають й інші соціологи. Так, наприклад, А.О. Бороноєв і Г.П. Смірнов відзначають, зокрема неясності як вузького, так і широкого змістів цього поняття [13,6]. Вони відзначають тавтологію у визначенні цього поняття (у вузькому змісті). Наприклад, коли соціальний зв'язок визначається через соціальну мету, тобто соціальне визначається через соціальне. Іноді зміст слова "соціальне" надмірно широкий. Таке трапляється, якщо дотримувати веберовської традиції, відповідно до якої дія стає соціальною у тому випадку, якщо її суб'єктивний зміст співвідноситься з діями інших людей і орієнтується на нього. Тим самим, будь-яка взаємодія між людьми виявляється соціальною [13,6].

В соціологічному знанні можна виділити декілька проблем, які можна назвати дуже близькими. Ці проблеми так чи інакше пов'язані із пошуком одиниці аналізу об'єкту науки соціології. Хоча ця теоретико-пізнавальна проблема постає в соціології під різними назвами: то й проблема виділення ключової категорії соціології [9], то й проблема висхідного поняття [10] тощо. На наш погляд, принципова позиція складається в пошуку того елементарного "атому", тієї елементарної одиниці, яка із самого початку буде визначати нерозкладну

цілісність предмета думки соціолога, що міркує про об'єкт та предмет своєї науки. Відмітимо, що докладніше питання одиниці аналізу соціального ми розглядали в попередній статті [14].

Виділення мислення соціолога в якості однієї з причин розглянутих нами теоретико-пізнавальних проблем, закономірно піднімає питання про необхідність вивчення даної предметної області в рамках соціології. У зв'язку з необхідністю рішення проблеми мислення соціолога у рамках соціологічного дослідження, постає питання: як це робити?

Для того щоб відповісти на це питання, насамперед, необхідно представити мислення соціолога в емпіричній формі. Річ у тім, що ми при аналізі теоретико-пізнавальних проблем мали справу не з мисленням соціолога як таким, а його відображеною в соціологічному знанні формою. Тобто з мисленням соціолога, яке відображене у його висловленнях, представлених у соціологічних статтях, підручниках тощо. Як методологічне обґрунтування подібних перетворень можна привести висловлення К. Маркса про те, що "мова є безпосередня дійсність думки. Навіть основний елемент мислення, елемент, в якому виражається життя думки – мова – чуттєвої природи" [15,448], і тільки в мові, у мовленні думка з'являється як матеріальний субстрат, як емпірична дійсність доступний нашим органам почуття. Те, що мовні елементи: слова, речення можуть відображати логічні форми підтверджують і наступні слова Г. Фреге: "Сама по собі позачуттєва, думка наділяється в почуттєву оболонку речення і стає в результаті більш зрозумілої для нас. Ми говоримо, що речення передає думку" [16,22].

Таке відображене мислення соціолога в його висловленнях, а потім зафіксоване в соціологічному знанні є дійсністю думки соціолога і позначається нами як образ мислення соціолога (ОМС). Хочемо відмітити, що поняття "образ" використовується різними науками. Так, наприклад, в психології це поняття використовують в декількох значеннях, але найчастіше із образом пов'язують перцептивні форми знання [17,211]. У літературі і мистецтві існують поняття "художнього образу", "поетичного образу" і таке інше. У філософській літературі "пізнавальним образом є будь-який причинно обумовлений об'єктивним світом факт свідомості, що знаходиться у відношенні подібності з відображуваним явищем" [18,4]. Найбільш широким змістом поняття образу є розуміння його як адекватного відображення певного об'єкту. Об'єкти, адекватне відображення яких називають образом, можуть належати як до об'єктивного, так і до суб'єктивного світу. Коли об'єктом стає мислення соціолога, то це дає підстави позначити його відображення у мові як образ мислення соціолога.

Хочемо зазначити, що мислення соціолога як психічний процес і образ мислення соціолога це суттєво різні поняття. І якщо перше виступає як одна з причин теоретико-пізнавальних проблем у соціологічному знанні, то друге є частиною самого соціологічного знання.

Для того щоб з'ясувати сутність тієї реальності, яку ми позначили як образ мислення соціолога і дати визначення поняття, необхідно дослідити способи і форми існування цього явища, особливості його походження, компонентний склад й інше. Ми ввели термін "образ мислення соціолога" (ОМС), протиставивши його мисленню соціолога, відмітивши суттєву різницю, що між ними існує. Між тим термін "образ мислення" використовують й інші вчені-соціологи, і позначають ним, інколи, зовсім різні денотати.

З метою порівняння смислів, які вкладають в термін "образ мислення" соціологи та вчені з інших наук, і нашого тлумачення цього поняття, ми звернулися до аналізу висловлювань, в яких фігурує цей термін. Так, наприклад, у Дж. Рітцера ми знайшли терміни "образ мислення", "образ мислення Вебера" та "спосіб мислення". Використовуючи один з вище зазначених термінів, Дж. Рітцер говорить, що він може "проілюструвати образ мислення Вебера тільки на одному прикладі – раціоналізація економічних інститутів" [5,46]. Нажаль автор не дає визначення цього поняття. Між тим, з контексту, в якому він використовує його, ми можемо припустити, що мова йде про понятійний апарат, яким користувався М. Вебер.

Значимо, що у нашому розумінні ОМС теж пов'язаний з понятійним апаратом соціолога. Але різниця між нашим тлумаченням і тлумаченням Дж. Рітцера полягає у тім, що ми вважаємо ОМС статичним утворенням, відображеним мисленням соціолога у його висловлюваннях, а Дж. Рітцер розуміє образ мислення як "динамічний, а не статичний спосіб міркувань про світ" і використовує терміни "образ мислення" та "спосіб мислення" як синоніми [5,35].

К.М. Ольховніков та Г.П. Орлов використовують термін "образ мислення" в назві своєї статті: "Категорії соціології: образ мислення і словник дослідження" [10]. З назви їх статті можна припустити, що вони вважають образ мислення соціологічною категорією, між тим, вони визначають "соціологію як певний образ мислення" [10,5].

Термін "образ мислення" можна знайти не тільки в соціологічній літературі. Так, наприклад, ми знайшли використання термінів "образ мислення" і "західний образ мислення" [19,22]. На відміну від автора, ми дуже строго розводимо мислення як психічний процес відображення реальності і образ мислення як відображене у висловлюваннях мислення.

Поняття образу мислення існує і в економічній науці завдяки книзі Пола Хейне, яка має назву "Економічний образ мислення" [20]. Назва цієї книги в оригіналі звучить як "Economic way of thinking". Хочемо відмітити, що англійське слово "way" дуже багатозначне, але частіше українськими еквівалентами виступають слова "шлях" або "дорога". Сенси цих слів припускають певну динаміку, пересування. У цьому і міститься, на наш погляд, відмінність нашого бачення образу мислення як статичного утворення. П. Хейне у передмові до своєї книги відзначає, що його метою було "викласти понятійний апарат" економічної науки [20,8]. Це дає можливість припустити, що П. Хейне

розглядає змістовний аспект мислення і розуміє під економічним образом мислення певний тип мислення як психічного процесу відображення. Хочемо відзначити, що всі предикатні характеристики мислення соціолога, виражені у формі іменників: спосіб, стиль, традиція; чи у формі прикметників: теоретичний, західний, соціологічний, відносяться до мислення соціолога як до психічного процесу. А, отже, характеризують його динаміку, зміст, типовість у перевазі використання тих чи інших розумових операцій: аналіз або синтез, дедукцію або індукцію, чи аналогію і таке інше.

Аналіз висловлювань вчених, що використовували поняття "образ мислення" дозволяє показати сутність новизни тлумачення поняття "образ мислення" на відміну від терміну "образ мислення", який є зовсім не новий в науковій літературі. Що стосується терміну ОМС, то він являється новим для соціології, на відміну від образу мислення конкретного соціолога як, наприклад, у Дж. Рітцера – образ мислення Вебера.

В соціальних науках поява нових термінів і нових концептів завжди пов'язується з проблемами сприйняття їх новизни на відміну від природничих наук. Цей факт відмічають автори звіту, які розробляли пілотажний проект під назвою "Інтерконцепт", що був створений у травні 1977 року під егідою ЮНЕСКО, з метою вирішення деяких термінологічних проблем в соціальних науках [21,7]. Так, наприклад, коли біолог відкриває новий сорт рослин або астроном нову зірку чи комету, за звичай не становить труднощів представлення новизни цих відкриттів. На відміну від цього, у випадках, коли соціологу або антропологу трапляється відкрити який-небудь соціальний або культурний феномен, який не підпадає ні під одну категорію, і крім цього вчений стверджує, що за цим феномен стоїть ще нове поняття, то не завжди зрозуміло, чи існує необхідність давати йому нове ім'я [21,13].

Мислення соціолога як елемент внутрішнього світу, відмічає Г. Фреге, "припускає того, усередині кого він існує" [16,31], тобто мислення соціолога вимагає існування носія – соціолога. "Об'єкти ж зовнішнього світу є в цьому відношенні автономними" [16,31]. До об'єктів об'єктивного світу можна, безумовно, віднести і висловлювання соціолога, і саме на цій підставі ми вважаємо образ мислення соціолога елементом об'єктивного світу. З цих висловлювань Г. Фреге можна припустити, що мислення соціолога та образ його мислення відмінні одне від одного не тільки формами існування, а й типами носіїв.

Новизна нашого тлумачення поняття ОМС полягає у специфіці форми існування та типа носія цього явища. Мислення соціолога існує як суб'єктивна реальність, а образ мислення як об'єктивна, незалежна від людини реальність. Носієм мислення соціолога виступає соціолог, його психіка. Носієм образу мислення соціолога виступає мовна реальність, висловлення соціолога, що закарбовані у соціологічному знанні.

Стосовно питання про те, який ОМС належить соціологу, тобто на якій підставі можна заключити, що якимось об'єктивоване у висловлюваннях мислення породжував саме соціолог, а не психолог, юрист або фізик-ядерник існує декілька можливих варіантів відповіді.

Перший варіант пов'язаний із формальною ознакою. Ми маємо на увазі ту ситуацію, при якій висловлювання складають зміст статті, або підручника, що мають статус соціологічних видань.

Другий варіант пов'язаний із змістовним аналізом висловлювань. Тобто визначати висловлювання як ті, що належить соціологу можна на основі термінів, які він використовує. Так, спеціально-наукові терміни і поняття можуть визначати статус образу мислення як такий, що належить соціологу. Для соціології відмітною рисою, безумовно, являється використання категорії "соціальне". Статус категорії їй надають деякі соціологи [22,40].

Третій варіант припускає трохи інший підхід до визначення ОМ як такий, що належить соціологу. Для того щоб його зрозуміти, треба перейти на другий рівень аналізу ОМС, на його генетичний рівень. Іншими словами треба перейти до аналізу розумових дій соціолога. Суть третього підходу полягає у тому, що соціолог пізнаючи соціальні явища, міркує про них, робить їх предметами своїх думок, а потім і соціальні явища і думки про них відображає у своїх висловлюваннях. Між тим соціальні явища не просто повинні бути предметом думок соціолога, головне – це як він міркує про них, з яких позицій їх розглядає.

Питання про те як повинен соціолог міркувати про соціальні явища вже давно хвилює соціологів. В соціології існує поняття "sociological imagination", що в перекладі на українську мову означає "соціологічна уява", зміст якого пов'язаний із соціологічним баченням соціального світу. Вперше його використовував Ч.Р. Міллс, позначивши ним специфічний вид творчого мислення, яке характеризується "усвідомленням взаємозв'язку між особистістю і суспільством" [23,6].

Хочемо зазначити, що перехід у дослідженні образу мислення соціолога на рівень його розумових дій, обумовлений не тільки генетичним зв'язком між ними. Цей перехід зумовлений також складністю нелінійною багатомірною структурою ОМС. В.П. Кузьмін відмічає, що "при дослідженні складних об'єктів, які мають, як правило, декілька ліній розвитку і специфічних рядів якісних визначеностей, які мають багато основ, першою умовою їх адекватного пізнання являється розчленовування на якісно однорідні вузли ті елементи і пізнання "простого" [24,163]. Виявляючи специфіку предметів, ми вимушені брати їх не цілком, а певними шарами, рівнями, сферами [24,164]. Тому, виявляючи специфіку ОМС, необхідно зрозуміти багаторівневість його структури, яка складається з мовного рівня та рівня інтелектуальних гностичних дій соціолога.

Відмітимо, що поняття "образ мислення соціолога" являється видовим по відношенні до поняття "образ мислення". Такого висновку можна дістатися після

упровадження процедури генералізації або узагальнення поняття, яка здійснюється у логіці [25,29]. Таким чином поряд з образом мислення соціолога може бути образ мислення філософа, біолога, психолога і таке інше. Подальше узагальнення поняття образу мислення до поняття "образ" не може застосовуватися, так як це призведе до порушення змістовного поля яке має поняття "образ мислення". Разом з тим зміст всіх понять, що входять у склад поняття ОМС, треба враховувати. Так, наприклад, поняття "образ" фіксує структурну тотожність мислення соціолога як процесу, що складається з певних розумових дій та образу його мислення.

Визначення поняття. Образ мислення соціолога є відображене в його висловлюваннях мислення про соціальні явища, які він досліджував і над яким він міркував, а потім результати своїх дослідів та роздуми про них зафіксував у своїх висловлюваннях, які складають соціологічне знання – книги по соціології, статті у соціологічних виданнях, тощо.

Визначення поняття ОМС, що прийнято в даній роботі, дозволяє виділити кілька напрямків його дослідження. Перший напрямок задається способом і формою існування ОМС і акцентує увагу на мовному, або ширше знаковому типі носія ОМС, що також є компонентом його багаторівневої структури. Мовний або знаковий тип носія ОМС дозволяє розглядати його як специфічну соціологічну реальність. Другий напрямок дослідження ОМС складає сукупність пізнавальних дій соціолога у процесі роздумів над соціальними явищами в процесі створення наукового соціологічного знання.

Образ мислення соціолога представлений у соціологічному знанні об'єктивно і незалежно від дослідника є новою предметною областю в соціологічному знанні. У полі теоретико-пізнавальних проблем соціології образ мислення соціолога виступає об'єктивним носієм одного з проблемних властивостей соціологічного знання, що породжується некоректним мисленням соціолога.

Наявність в структурі соціологічного знання особливого класу теоретико-пізнавальних проблем ставить перед соціологічною наукою важливу задачу знаходження загального принципу їхнього рішення. Аналіз таких проблем показав, що існують причини, які роблять рішення теоретико-пізнавальних проблем принципово нерозв'язним традиційними способами. Разом з тим і саме виявлення причин нерозв'язності ще не містить відповіді на питання про те, як же конкретно вирішувати такі проблеми. Для цього необхідно більш глибоке дослідження предметної області проблем такого класу.

Попередній аналіз показав, що предметною областю теоретико-пізнавальних проблем соціологічного знання є образ мислення соціолога (ОМС). Отже, для того щоб знаходити нові засоби і способи рішення теоретико-пізнавальних проблем і успішно вирішувати такі проблеми, необхідно ОМС зробити предметом спеціально-наукового дослідження.

Л і т е р а т у р а :

1. Тарасенко В. Дивовижна "ненаука" соціологія. //Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2004. – №2. С.5-23.
2. Головаха Є. Соціологічне знання: специфіка, критерії науковості та перспектива розвитку. //Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2004. -№ 1. С.5-14.
3. Балог А. Социология – мультипарадигмальная наука? //Социологические исследования. – 2002. – №7,С.22-31.
4. Кун Т. Структура научных революций. М: прогресс. 1975.
5. Ритцер Дж. Современные социологические теории. 5-е изд. – СПб.: Питер, 2002. – 688 с.
6. Социология. Основы общей теории./Отв. Ред. Г.В. Осипов, Л.Н. Москвичев. – М.: Норма, 2003. – 912 с.
7. Мнацаканян М.О. Мыслим ли мы социологически? //Социологические исследования. – 2003. – №6, С. 73-77.
8. Руткевич М.Н. О предмете социологической науки: три методологических вопроса//Социологические исследования. – 1991. – № 7, С.25-37.
9. Попова І.М. Соціологія. Пропедевтичний курс. – Київ: Тандем, 1998. – 272 с.
10. Ольховников К.М., Орлов Г.П. Категории социологии: образ мышления и словарь исследования//Социологические исследования. – 2004. С.3-11.
11. Тощенко Ж.Т. О понятийном аппарате социологии//Социологические исследования. – 2002. – №9, С.3-16.
12. Бех В.П. Сутність та зміст соціальної роботи//Нова парадигма. Альманах наукових праць. – 2002. -№23, С.143-149.
13. Бороноев А.О., Смирнов П.И. О понятиях «общество» и «социальное»//Социологические исследования. – 2003. – С.3-13.
14. Коваленко О.В. Соціологічний образ мислення в контексті підготовки соціолога-професіонала. /Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 11 Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: 36. Наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – № 2. – 206 с.
15. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Т. 3, изд. 2.
16. Фреге Г. Мысль: логическое исследование. С. 18-47. /Философия, логика, язык: Пер. С англ. и нем. /Сост. И предисл. В.В. Петрова; Общ. Ред Д.П. Горского и В.В. Петрова. – М.: Прогресс, 1987. - 336 с. .
17. Маклаков А.Г. Общая психология. – СПб.: Питер, 2000. – 592 с.
18. Мантатов В.В. Образ, знак, условность: Монография. – М.: Высш. Школа, 1980. – 160 с.
19. Лейбин В.М. "Модели мира" и образ человека: (Критический анализ идей Римського клуба). – М: Политиздат, 1982. – 255 с.
20. Хейне П. Экономический образ мышления /Пер с англ.-М.: Новости,1991. – 704 с.
21. Riggs Fred W.Inercjnccept Report. A new paradigm for solving the terminology problems of the social sciences. University of Hawaii, Manoa UNESCO. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, France. 1981. 51p.
22. Герасимчук А.А., Палеха Ю.І., Шиян О.М. Соціологія. – К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2003. – 246 с.
23. Schafer R.T., Lamm R.P. Sociology. New York. McGraw-Hill inc. 1998. – 708 p.
24. Кузьмин В.П. Принцип системности в теории и методологии К. Маркса. – М.: Политиздат, 1986. – 399с.
25. Сарычев Е.В. Логика. – М.: ЗАО "Финстатинформ", 1998. – 102 с.